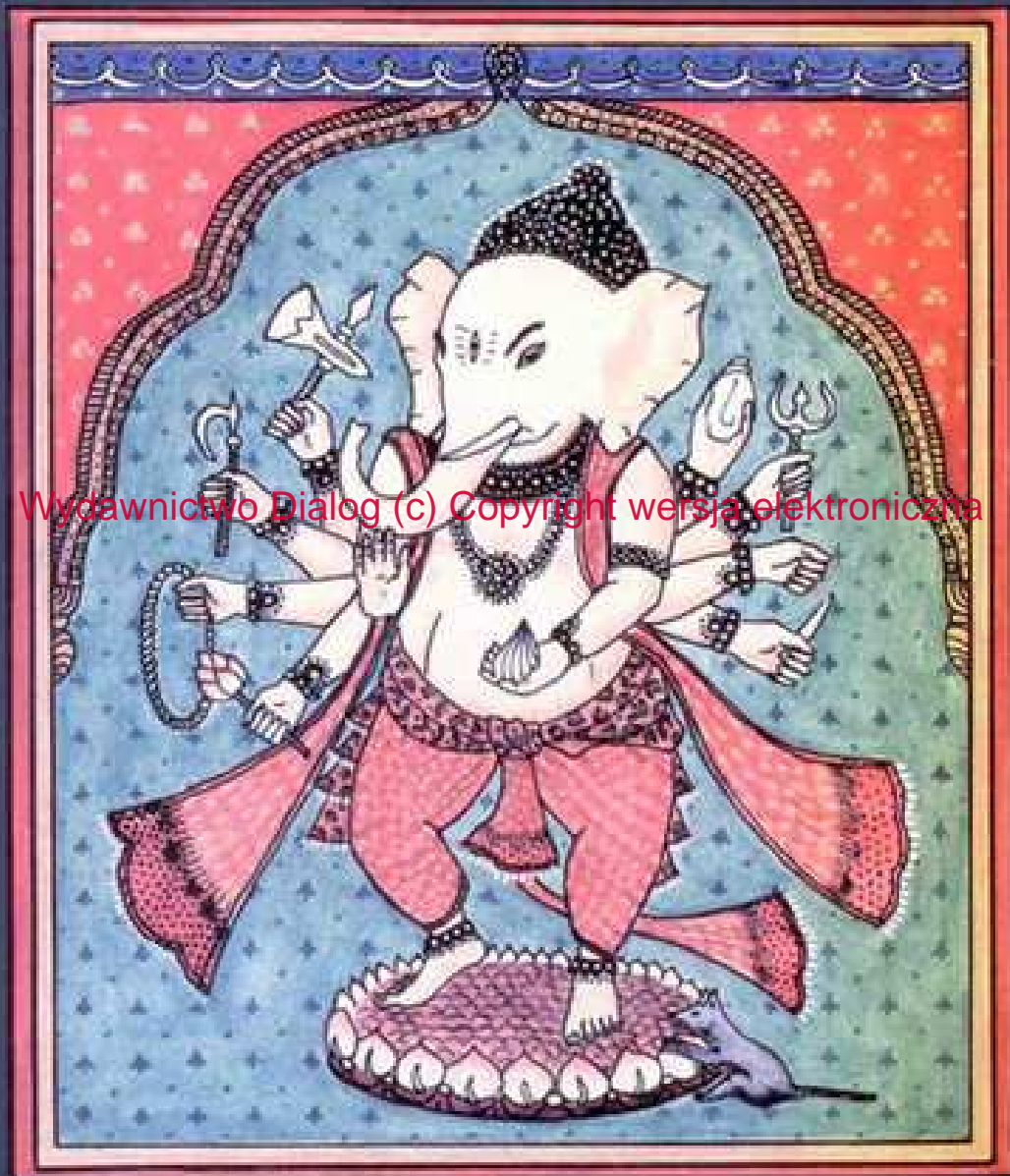

Słownik

mitologii hinduskiej

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

DIALOG

SŁOWNIK MITOLOGII HINDUSKIEJ

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie
DIALOG

Redaktor naukowy:

Andrzej Ługowski

Redakcja i korekta:

Maria Dziedzic-Wesołowska

Redakcja techniczna:

Elżbieta Walter

Opracowanie graficzne:

Tadeusz Walter

Pozycja dotowana przez

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Copyright by © Wydawnictwo Akademickie „DIALOG”

ISBN (ePub) 978-83-8002-302-4

ISBN (Mobi) 978-83-8002-299-7

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

00–112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./fax 022 620 87 03

e–mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Skład wersji elektronicznej:

[Virtualo Sp. z o.o.](#)

Spis treści

- [Autorzy](#)
- [Wykaz skrótów](#)
- [Słowo wstępne](#)
- [Wykaz haseł](#)
- A
- B
- Ć
- D
- G
- H
- I
- J Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna
- K
- L
- Ł
- M
- N
- O
- P
- R
- S
- Ś
- T
- U
- W
- Bibliografia

- Indeks imion i terminów indyjskich
- Indeks rzeczowy
- Przypisy

Wszystkie rozdziały dostępne w pełnej wersji książki.

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Autorzy:

Barbara Grabowska – *B.G.*

Tadeusz Herrman – *T.H.*

Bogusław J. Koc – *B.J.K.*

Joanna Kusio – *J.K.*

Andrzej Ługowski – *A.Ł.*

Anna Piekarska-Maulik – *A.P.M.*

Anna Sieklucka – *A.S.*

Bożena Śliwczyńska – *B.Ś.*

Anna Trynkowska – *A.T.*

Elżbieta Walter – *E.W.*

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wykaz skrótów
(używanych w tekście słownika i w bibliografii)

AjBr – Ajtareja-Brahmana
AW – Atharwaweda
BAU – Bryhadaranjaka-upaniszada
bałt. – bałtycki
beng. – bengalski
BhG – Bhagawadgita
BhP – Bhagawata-purana
BwP – Brahmawajwarta-purana
ĆhU – Ćhandogja-upaniszada
drawid. – drawidyjski
germ. – germański
GP – Garuda-purana
gr. – grecki
Hw – Hariwanśa
ieur. – indoeuropejski
ind. – indyjski
indoir. – ~~indoirański~~ Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna
JW – Jadźurweda
lit. , litewski
LnŚ – Literatura na Świecie
LP – Linga-purana
łac. – łacina, łaciński
łot. – łotewski
Mbh – Mahabharata
MP – Matsja-purana
PO – Przegląd Orientalistyczny
pol. – polski
Ram. – Ramajana
RO – Rocznik Orientalistyczny
RW – Rygweda
sansk. – sanskryt, sanskrycki, po sanskrycku
SF – Studia Filozoficzne
słow. – słowiański
ŚBr – Śatapatha-brahmana
stir. – staroirański
ŚP – Śiwa-purana
tamil. – tamilski

wed. – wedyjski
WP – Wisznu-purana

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Słowo wstępne

I. Zakres

Słownik niniejszy jest pierwszą publikacją w języku polskim omawiającą w układzie alfabetycznym najważniejsze – zdaniem autorów – terminy i postacie mitologii hinduizmu, tzn. tej dominującej na obszarze Indii historycznych (Indie, Bangladesz, Pakistan, Nepal, Cejlon) kultury (nie tylko religii w naszym dzisiejszym rozumieniu tego słowa), którą sami hindusi nazywają „odwieczną normą” (*sanatanadharma*). Słownik nie uwzględnia, więc mitologii dwu innych wielkich kultur (czy może raczej odgałęzień wyrosłych z tego samego pnia kulturowego) rodzimych, powstałych i do dziś istniejących na subkontynencie indyjskim: dżinizmu i buddyźmu.

Słownik opiera się przede wszystkim na najważniejszych źródłach literackich ogólnie indyjskiej kultury klasycznej ułożonych w języku staroindyjskim (wedyjskim i sanskrycie): tekstach Wedy, dwu wielkich eposów (Mahabharata i Ramajana) oraz puran. Istotną innowacją w porównaniu z innymi publikacjami tego typu są materiały mitologii lokalnej, przede wszystkim dwu krain Indii o najbogatszej kulturze: Bengalu i Tamilnadu.

Tu należy wspomnieć o tym, że mitologia indyjska, nie tylko hinduska, jest czymś całkowicie żywym, ściśle związanym z życiem codziennym: praktykami rytualnymi, pracami, troskami i radościami ludzi. Stanowi, więc, w odróżnieniu od np. mitologii greckiej czy rzymskiej, bardzo ważny element kultury współczesnej. Wszyscy niemal w Indiach znają dzieje Ramy (i mogą, i ogromnie lubią całymi godzinami słuchać recytacji Ramajany, wielkiego eposu o nich opowiadającego) czy najważniejsze mity związane z Śiwą i jego rodziną. Najbliższymi jednak pomocnikami, orędownikami i opiekunami są bóstwa z niższych pięt panteonu – „bóstwa wiejskie” (*gramadewata*) i in., zwłaszcza jednak te, które mają postać zwierzęcą lub na poły zwierzęcą – Ganeśa i Hanumant.

Ponieważ mitologia zajmuje centralne miejsce w kulturze hinduskiej – stykając się i krzyżując z teologią, filozofią, etyką, rytuałem, prawodawstwem itd. – nie można było bez znacznego powiększenia objętości słownika uwzględnić wszystkich terminów pojawiających się w artykułach hasłowych. W takich wypadkach podawano, często w formie przypisów, bardzo zwarte informacje podstawowe. Po dokładniejsze informacje na ten temat odsyłamy czytelników do innych publikacji w jęz. polskim – przede wszystkim do niedawno wydanego *Małego słownika klasycznej myśli indyjskiej* oraz innych książek: *Indie* Arthura L. Bashama, *Pradzieje i legendy Indii* Eugeniusza Śluszkiewicza czy *Święta nie hinduizmu* Johna L. Brockingtona. Tam też należy

szukać omówienia kwestii związanych np. z ofiarą, Wędą i jej częściami składowymi (Rygweda, brahmany, upaniszady i in.) czy puranami.

Przekłady tekstów indyjskich i europejskich zamieszczone w słowniku – jeśli nie zaznaczono inaczej – zostały dokonane przez autorów poszczególnych haseł z oryginału.

Bibliografia obejmuje publikacje (studia, wydawnictwa o charakterze encyklopedycznym, przekłady), z których autorzy korzystali opracowując hasła oraz wydawnictwa przez nich rekomendowane.

II. Terminologia i zapis wyrazów indyjskich

Wyżej już użyto terminu „hindus” – pisanego małą literą. Tak właśnie zapisujemy nazwę członka wielkiej wspólnoty cywilizacyjnej – hinduizmu, czyli „odwiecznej normy”. Różnica między hindusem (nie: hinduistą!) a Hindusem czy Indusem (mieszkańcem Indii) jest zasadniczo taka sama jak między żydem (członkiem żydowskiej wspólnoty religijno-kulturowej) a Żydem (członkiem narodu żydowskiego); Hindus i Żyd może być np. chrześcijaninem, w odróżnieniu od hindusa czy żyda. Mówiąc o hindusach i hinduizmie używamy przymiotnika „hinduski” (nie: hinduistyczny!”); wtedy zaś, gdy mamy na myśli Hindusów/Indusów i Indie, posługujemy się terminem „indyjski”.

Wyrazy indyjskie (terminy, nazwy, imiona, własne, tytuły tekstów) użyte w tekście słownika pochodzą przede wszystkim z języków indoaryjskich, tzn. języków indoeuropejskich Indii, należących do grupy indoirańskiej, czyli aryjskiej. Są to: sanskryt (terminem tym obejmujemy obie odmiany staroindyjskiego: wedyjski i sanskryt klasyczny) oraz języki nowoindyjskie (bengalski, hindi i in.). Języki nieindoeuropejskie reprezentuje tu rodzina drawidyjska (obejmująca ok. 25 języków używanych głównie w Indiach Południowych); a przede wszystkim najważniejszy język kulturalny tej rodziny – tamilski.

1. Języki indoaryjskie – sanskryt

Wyrazy sanskryckie podaje się zawsze konsekwentnie w postaci tematu (rdzenia), a nie w 1 przypadku (mianowniku) liczby pojedynczej. W sanskrycie, bowiem postać mianownika bardzo często poważnie się różni od tej postaci wyrazu, która jest wspólna wszystkim pozostałym przypadkom lub ich większości (po polsku różnicę tę widać np. w wyrazie używanym na oznaczenie młodego mężczyzny: w mianowniku *chłopiec*, w pozostałych zaś przypadkach pojawia się wspólna postać – temat *chłopc*; wyrazy sanskryckie w słownikach czy wyjęte z kontekstu mają taką właśnie postać tematyczną. Wynika to ze skomplikowanych zmian fonetycznych zachodzących na końcu wyrazów sanskryckich; np. wyraz *agni* – ‘ogień’ lub ‘bóg ognia’ to temat; w mian.l.p. – zależnie od kontekstu

wyraz ten ma postać: *agnis*, *agnih*, *agnis̄*, *agnir*, to samo dotyczy przymiotnika ‘czarny’, zarazem imienia boga – wcielenia Wisznu: Kryszy (z tą tylko różnicą, że zamiast ostatniej wersji – *agnir* – wyraz ten ma wariant *Kryszno*). Do wyrazów, w których najczęściej się narusza ową zasadę zapisywania w postaci tematycznej, należą przede wszystkim dwa ważne imiona bóstw; pierwsze z nich to imię boga stwórcy – temat *Brahman*; wyraz ten zapisuje się przeważnie w formie mian.l.p. jako *Brahma*. Wbrew tradycji, uważamy, że nie ma powodu, by naruszać wspomnianą zasadę; a rzekomej racji jej nieprzestrzegania – niebezpieczeństwa pomylenia z podobnie brzmiącym terminem *brahman* (używanym m.in. w znaczeniu ‘absolut’) – można uniknąć dzięki zróżnicowaniu pisowni. Wyraz w znaczeniu ‘absolut’ piszemy małą literą z akcentem (acutus) na 1 zgłosce (zgodnie z wymową wedyjską) – *bráhman*, imię boga – kreatora zaś dużą literą z akcentem na ostatniej sylabie – *Brahmán*.

Innym przykładem jest imię boga nieba, które zapisujemy w postaci tematycznej *Diw* (nie w mian.l.p. – *Djaus*). Podobnie też piszemy: *karman* (nie: *karma*), *linga* (nie: *lingam*), *sannjasin* (nie: *sannjasi*), *jogin* (nie: *jogi*), *Hanumant* (nie: *Hanuman*).

1a. Transkrypcja wyrazów sanskryckich (oraz nowoindyjskich)

W światowej literaturze naukowej wyrazy sanskryckie zapisuje się w międzynarodowej transkrypcji naukowej (dalej: MTN), w polskich zaś publikacjach popularnonaukowych notujemy je w polskiej transkrypcji popularnej (dalej: PTP). W niniejszym słowniku notację w MTN podaje się – w nawiasie, po zapisie w PTP – tylko w indeksie imion i terminów indyjskich. W samym tekście słownika wyrazy te figurują jedynie w PTP. Poniżej porównuje się MTN z PTP i podaje przybliżoną wymowę głosek sanskryckich.

Samogłoski

Samogłoski sanskryckie mogą być długie – wówczas w MTN opatruje się je kreską poziomą umieszczoną nad literą (*ā*, *ī*, *ū*,) lub krótkie (*a*, *i*, *u*). W PTP nie oznacza się długości samogłosek. Samogłoski *e* i *o* są zawsze długie. Dwugłoski: *ai* w PTP oddawana przez *aj* (= polskie *aj* w *daj*, *bajka*) – *au* (= polskie *au* w *auto*).

Głoska *r* ma – jak w niektórych językach słowiańskich (czeskim, słowackim, chorwackim – wariant samogłoskowy („r” zgłoskotwórcze), który się w MTN zapisuje *r* – w PTP oddaje się przez *ry*.

Spółgłoski

MTN	PTP	WYMOWA
-----	-----	--------

c	ć*	polskie <i>ć</i> w <i>ćwierć</i> lub w <i>ciało</i>
h	h	głoska dźwięczna = <i>h</i> czeskie lub ukraińskie
h	h	polskie <i>ch</i> w <i>duch</i> , <i>dech</i>
j	dź*	polskie <i>dź</i> w <i>wiedźma</i> lub w <i>dziś</i>
m	m lub n	wariant spółgłoski <i>m</i> lub <i>n</i> , wymawiamy najczęściej jako <i>n</i> , przed spółgłoskami
ń	n lub ng	<i>n</i> gardłowe np. w <i>bank</i>
ń	ń	polskie <i>ń</i> w <i>pień</i> lub w <i>nie</i>
ś	ś*	polskie <i>ś</i> w <i>wieś</i> lub w <i>siwy</i>
V	w	
y	j	

* *ć*, *dź*, *ś* piszemy tak samo w każdej pozycji, także przed samogłoskami (*ćandra*, *maharadża*, *Siwa*).

W sanskrycie są dwa szeregi spółgłosek zwartych: szereg spółgł. nieprzydechowych (w zapisie MTN: *b*, *c*, *d*, *g*; *k*, *p*, *t*) oraz szereg spółgł. przydechowych (*bh*, *ch*, *dh*, *gh*, *kh*, *ph*, *th*); te ostatnie wymawia się z lekkim przydechem, przy czym dźwięczne nie tracą dźwięczności (np. *bhāla* ‘czoło’; *bāla* ‘dziecko’; ‘*pāla*’ *stróż*; ‘*phāla*’ *lemiesz*).

Także spółgłoski *d*, *dh*, *n*, *t*, *th* mają dwa szeregi artykulacyjne: 1) spółgłoski zębowe – wymawiane tak jak po polsku (*d*, *dh*, *n*, *t*, *th*) oraz 2) spółgłoski tzw. cerebralne lub kakuminalne (*d*, *dh*, *ṅ*, *t*, *th*), przy których wymawianiu koniec języka dotyka podniebienia. W MTN oznacza się je za pomocą kropki dostawianej pod literą; PTP nie odróżnia obu tych szeregów.

2. Transkrypcja wyrazów w językach drawidyjskich (tamilskim i malajalam)

MTN	PTP	
ē	e	<i>e</i> długie
ō	o	<i>o</i> długie
k		h (między samogł.)
c		s
t		d (między samogł.)
p		b (między samogł.)
ḷ	l	dźwięk pośredni między polskim <i>r</i> a <i>l</i>
ḻ	l	
r	r	

n
t
rr

n
d
trr

jak *d* cerebralne (między samogł.)

Andrzej Ługowski

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wykaz haseł

Abhimanju

Aditi

Aditjowie

Agastja

Agni

Ahalja

Ajjanar

Ajjappan

Ajodhja

Alaka

Amarawati

Amman

Amryta

Amrytamanthana

Anangu

Ananta

Angiras

Aniruddha

Annapurna

Anśa

Antariksza

Apas

Apsaras

Ardhanariśwara

Ardżuna

Arjaman

Asceza

Astika

Asura

Aśoka

Aświnowie

Awatara

Bakasura

Balarama

Bhaga

Bhagawata-purana

Bhajrawa

Bharata(1)

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Bharata(2)

Bhima

Bhiszma

Bhogawati

Bhrygu

Bhuta

Bóg

Brahmán

Bryhaspati

Ćakora

Ćakra

Ćakrawaka

Ćakrawartin

Ćamunda

Ćandi

Ćataka

Ćintamani

Ćitrakuta

Ćjawana

Dadhjańć

Dajtja Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Dakini

Daksza

Damajanti

Danawa

Danu

Daśaratha

Dewajani

Dewaki

Dewi

Dhanwantari

Dharma

Dharmathakur

Dhrytarasztra

Dignaga

Diti

Diw

Djawaprythiwi

Draupadi

Drona

Drzewo
Durga
Durjodhana
Dwaraka
Dźagannatha
Dźambudwipa
Dźanaka
Dźanamedźaja
Dźaratkaru
Dźataju
Gandhari
Gandharwa
Gandiwa
Ganeśa
Ganga
Garuda
Gauri
Gautama
Gokula
Gopi
Gowardhana
Gowinda
Góry
Gramadewata
Gwiazdy
Hansa
Hanumant
Harihara
Hariścandra
Hariwanśa
Hastinapura
Himawant
Hiranjakaśipu
Hiranjaksza
Ikszwaku
Indra
Indraprastha
Jadu
Jaksza
Jama

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Jamuna
Jantra
Jaśoda
Judhiszthira
Juga
Kadru
Kajkeji
Kajlasa
Kalakuta
Kali
Kalija
Kalpawryksza
Kama
Kamadhenu
Kamakszi
Kannahi – Pattini
Kansa
Karna
Kaśjapa
Kaurawowie
Kausalja
Kaustubha
Kawał dejwam
Kinnara
Kiszkindha
Klejnoty
Koncha
Kottrawaj
Kryszna(1)
Kryszna(2)
Księżyc
Księżycowa dynastia
Kszirasagara
Kubera
Kumbhakarna
Kunti
Kum
Kurukszetra
Lakszmana
Lakszmi

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Lanka
Lokapala
Los
Lotos
Łaska
Madri
Mahabharata
Mahadwipa
Mahisza
Maja
Majon
Makara
Manasa
Manasarowara
Mandara
Manu
Marića
Marijamman
Marutowie
Matali
Mathura
Meghanada
Menaka
Meru
Minak
Minakszi
Mitra
Muni
Muruhan
Naga
Nahusza
Najmisza
Nakula
Nala(1)
Nala(2)
Nanda
Nandana
Nandin
Narada
Narajana

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Ojcowie
Pandawowie
Pandu
Pańcawati
Pardżanja
Paridżata
Parikszit
Parwati
Patala
Paw
Pej
Piekło
Piśaća
Planety
Potop
Pradżapati
Prajaga
Pralaja
Preta
Prythiwi
Pulastja
Purusza
Puszan
Puszpaka
Putana
Radha(1)
Radha(2)
Raghu
Rahu
Raj
Rakszasa
Rama
Ramajana
Rawana
Renuka
Rośliny
Rudra
Rukmini
Rysjaśrynga
Ryta

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Rzeki
Sagara
Sahadewa
Sansara
Sańdzaja
Saptamatryka
Saraswati
Satjabhama
Sawitar
Sawitri
Sejon
Siddha
Sita
Sjamantaka
Skanda
Słoneczna dynastia
Słowo
Soma(1)
Soma(2)
Stan społeczny
Stworzenie świata
Subhadra
Sugriwa
Sumitra
Sunda i Upasunda
Sur
Surja(1)
Surja(2)
Szaszthi
Śakuntala
Śalagrama
Śarabha
Śatrughna
Śesza
Śibi
Śiśupala
Śitala
Śiwa
Ślub
Śriwatsa

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Śumbha i Niśumbha

Śunahśepa

Śurpanakha

Świat

Takszaka

Tandawa

Tataka

Trimurti

Tripura

Triśanku

Triweni

Tulasi

Twaszta

Uma

Urwaśi

Uzas

Wadźra

Wahana

Wajdzajanti

Wajkuntha(1)

Wajkuntha(2)

Wajsampajana

Wajtarani

Waju

Walin

Walii

Walmiki

Waruna

Wasisztha

Wasu

Wasudewa

Wasuki

Wetala(1)

Wetala(2)

Wibhiszana

Widjadhara

Wieszcz

Winata

Wirata

Wisznu

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wiśwakarman

Wiśwamitra

Wjasa

Wradźa

Wryndawana

Wrytra

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel. (0 22) 620 32 11, (0 22) 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks (0 22) 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

- Języki orientalne
- Języki Azji i Afryki
- Literatury orientalne
- Skarby Orientu
- Teatr Orientu
- Życie po japońsku
- Sztuka Orientu
- Dzieje Orientu
- Podróże – Kraje – Ludzie
- Mądrość Orientu
- Współczesna Afryka i Azja
- Vicus. Studia Agraria
- Orientalia Polona
- Literatura okresu transformacji
- Literatura frankofońska
- Być kobietą
- Temat dnia
- Życie codzienne w...

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright wersja elektroniczna

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową